

blevet behandlet så sammenhængende og overbevisende som her, og netop på dette område var modsætningerne mellem de to fløje – som repræsenterede hver deres interesser – da også mest udtalt.

Finks tese har altså tilsyneladende ganske meget for sig, men det er vel også en anmelders pligt at spørge, om forfatteren er blevet fanget en anelse for meget af sin gode idé?

Hvis man er ser på, hvem der var engagerede aktører i de forskellige politiske spil, viser det sig naturligvis, at der var forskel på, hvem der deltog på de tre områder. Der var – i hvert fald i et vist omfang – tale om lidt forskellige persongrupperinger på de tre områder, og spørgsmålet er så, hvad der skal til, for at man kan tale om fløje – eller fraktioner – inden for et politisk parti. Fink er selv omhyggelig med at understrege, at der ikke var tale om velafgrænsede grupper (p. 42), men mange af bogens formuleringer bidrager alligevel til at fastholde forestillingen om et opgør mellem fløje, og at der altså var tale om en fraktionalisering i partiet. Situationen var dog snarere den, at nogle enkeltpersoners engagement i en række af disse års centrale politiske emner betød, at de pågældende (først og fremmest Karstensen og Foss, men også andre) fungerede som knudepunkter i delvist overlappende politiske netværk. Den problematik kunne godt have fortjent en selvstændig analyse – men her skal man nok huske på, at der er tale om en historisk, ikke en samfundsvidenskabelig afhandling.

Man kan også pege på, at den centrale – og tragiske – nøglefigur i bogen, Asger Karstensen – hvor underligt det end måtte lyde – ikke analyseres til bunds. Derfor sidder man efter endt læsning tilbage med en vis usikkerhed med hensyn til, hvorledes man egentlig skal forklare Karstensens adfærd i en række situationer. Bogen er ganske vist ikke en politisk biografi, men flere streger til et psykologisk dækkende portræt af en så interessant politikertype som Karstensen ville have bidraget yderligere til en forståelse af opgøret og dets komplicerede forløb.

Det ændrer dog ikke ved konklusionen, som altså er, at Jørgen Finks nye bog er et hovedværk i dansk politisk-historisk forskning. Der er tale om et *must* for alle med interesse i Det konservative Folkeparti og dets historie, danske politiske partier i almindelighed, de tre nævnte politikområder eller blot mere bredt den spændende periode omkring 1. verdenskrig, hvor det danske samfund for alvor forandrede sig, og hvor meget af det Danmark, vi kender i dag, begyndte at udvikle sig.

Jørgen Elklit  
Institut for Statskundskab  
Aarhus Universitet

Tim Knudsen (red.), *Den nordiske protestantisme og velfærdsstaten*, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2000, 153 s., kr.128,00.

Det er velkendt, at de nordiske velfærdsstater har særlige karakteristika. Der tales således om den universelle velfærdsstat, den nordiske model, etc. For poli-

blevet behandlet så sammenhængende og overbevisende som her, og netop på dette område var modsætningerne mellem de to fløje – som repræsenterede hver deres interesser – da også mest udtalt.

Finks tese har altså tilsyneladende ganske meget for sig, men det er vel også en anmelders pligt at spørge, om forfatteren er blevet fanget en anelse for meget af sin gode idé?

Hvis man er ser på, hvem der var engagerede aktører i de forskellige politiske spil, viser det sig naturligvis, at der var forskel på, hvem der deltog på de tre områder. Der var – i hvert fald i et vist omfang – tale om lidt forskellige persongrupperinger på de tre områder, og spørgsmålet er så, hvad der skal til, for at man kan tale om fløje – eller fraktioner – inden for et politisk parti. Fink er selv omhyggelig med at understrege, at der ikke var tale om velafgrænsede grupper (p. 42), men mange af bogens formuleringer bidrager alligevel til at fastholde forestillingen om et opgør mellem fløje, og at der altså var tale om en fraktionalisering i partiet. Situationen var dog snarere den, at nogle enkeltpersoners engagement i en række af disse års centrale politiske emner betød, at de pågældende (først og fremmest Karstensen og Foss, men også andre) fungerede som knudepunkter i delvist overlappende politiske netværk. Den problematik kunne godt have fortjent en selvstændig analyse – men her skal man nok huske på, at der er tale om en historisk, ikke en samfundsvidenskabelig afhandling.

Man kan også pege på, at den centrale – og tragiske – nøglefigur i bogen, Asger Karstensen – hvor underligt det end måtte lyde – ikke analyseres til bunds. Derfor sidder man efter endt læsning tilbage med en vis usikkerhed med hensyn til, hvorledes man egentlig skal forklare Karstensens adfærd i en række situationer. Bogen er ganske vist ikke en politisk biografi, men flere streger til et psykologisk dækkende portræt af en så interessant politikertype som Karstensen ville have bidraget yderligere til en forståelse af opgøret og dets komplicerede forløb.

Det ændrer dog ikke ved konklusionen, som altså er, at Jørgen Finks nye bog er et hovedværk i dansk politisk-historisk forskning. Der er tale om et *must* for alle med interesse i Det konservative Folkeparti og dets historie, danske politiske partier i almindelighed, de tre nævnte politikområder eller blot mere bredt den spændende periode omkring 1. verdenskrig, hvor det danske samfund for alvor forandrede sig, og hvor meget af det Danmark, vi kender i dag, begyndte at udvikle sig.

Jørgen Elklit  
Institut for Statskundskab  
Aarhus Universitet

Tim Knudsen (red.), *Den nordiske protestantisme og velfærdsstaten*, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2000, 153 s., kr.128,00.

Det er velkendt, at de nordiske velfærdsstater har særlige karakteristika. Der tales således om den universelle velfærdsstat, den nordiske model, etc. For poli-

tologer er det et interessant spørgsmål, hvorfor de nordiske velfærdsstater har fået en anden udformning end velfærdsstaterne i resten af Europa. Den foreliggende bog er overordnet set et forsøg på at bidrage til forklaringen af de særlige velfærdsstater i Norden. Mere præcist forsøger bogen med et fokus på protestantismen at korrigere det meget stærke fokus, som velfærdsstatsforskningen indtil nu har haft på arbejderbevægelsernes betydning for de nordiske velfærdsstater.

Bogen er en antologi med et kort indledningskapitel af Tim Knudsen, der ridser bogens problemstilling op. Herefter følger et relativt langt bidrag også af Tim Knudsen. Det er set med politologiske briller det mest interessante bidrag, eftersom det er det eneste, der knytter direkte an til spørgsmålet om protestantismens betydning for de nordiske velfærdsstater. Kort sagt er det Tim Knudsens argument, at en af årsagerne til fremkomsten af universelle velfærdsordninger i de nordiske land er den sammensmeltning af stat og kirke, som reformationen medførte. De nordiske stater havde som følge heraf den „statskapacitet“, der muliggjorde universelle løsninger. De øvrige kapitler i bogen relaterer sig kun mere indirekte til spørgsmålet om protestantismens betydning for tilblivelsen af de nordiske velfærdsstater. Per Ingesman giver en oversigt over udviklingen i forholdet mellem stat og kirke fra oldkirken og fremad. Harald Gustafsson diskuterer præstens betydning i det svenske samfund fra 1600-tallet og frem, og Thyge Svenstrup analyserer Hans Martensens', Københavns biskop i 1870'erne, socialpolitiske overvejelser. Endelig beskæftiger Berge Furre sig med kirkelige retninger og politiske partier i Norge i den sidste del af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet.

Som det gøres klart i bogens indledning, er forskning i protestantismens betydning for de nordiske velfærdsstater noget relativt nyt. Derfor skal bogen også mere ses som et forsøg på at sætte gang i debat og forskning end som et forsøg på at drage konklusioner. Samtidig lægger bogen også op til, at temaet skal udforskes tværfagligt mellem (kirke)historikere og politologer. På den måde er det en mere eller mindre underforstået præmis, at protestantismens indflydelse er indirekte. Den har formet de nordiske samfund på en bestemt måde, som så igen har været vigtig ved skabelsen af velfærdsstaterne.

Helt overordnet kan man sige, at bogen illustrerer de muligheder, men også svagheder, der ligger i en sådan forskningsdagsorden. Mulighederne ligger helt klart i eventuelt at kunne dokumentere, at de nordiske velfærdsstater lige så meget er resultatet af en længere historisk proces som et resultat af arbejderbevægelsens styrke. Med andre ord, selvom andre europæiske lande havde haft lige så stærke arbejderbevægelser som de nordiske lande, så havde de ikke fået nordiske velfærdsstater.

Svaghederne i den måde, hvorpå forskningsdagsordenen fremlægges i bogen, ligger efter min mening to steder. For det første er tværfaglighed og historiske perspektiver ikke blot et gode. Som Per Ingesman forklarer det i sit kapitel, så er politologer interesseret i historieforskning, fordi det kan hjælpe dem til at forstå nutiden. Omvendt er historikere i højere grad interesseret i historien *per se*. Det kommer tydeligst til udtryk i Thyge Svenstrups bidrag. I historisk

perspektiv er biskop Martensens' socialpolitiske syn måske interessant, men for at det skal være af interesse for spørgsmålet om protestantismen og velfærdsstaten, må det vises, at hans ideer havde betydning for de politiske processer, der førte til de første velfærdspolitiske tiltag. Det sker ikke, og derfor er det svært at forstå, hvorfor Martensens betegnes som en af de nordiske velfærdsstaters fædre (p. 121). For det andet er der et tydeligt behov for at arbejde lidt mere med den afhængige variabel. Der er flere ting, der adskiller de nordiske velfærdsstater fra de øvrige europæiske landes velfærdsmodeller. Velfærdsordningernes universelle karakter er en. De meget udbredte og offentligt drevne serviceydelser er den anden. Det kunne være, at årsagerne til disse to karakteristika ikke er de samme. For eksempel kunne man argumentere for, at den nordiske statstradition har været særlig betydningsfuld for, at serviceydelserne blev offentligt drevne. Sammensmeltningen af stat og kirke betød, at der ikke var mange kirkelige organisationer, der stod klar til at drive skoler, hospitaler, etc., som de gør i mange andre europæiske lande.

Christoffer Green-Pedersen  
Institut for Statskundskab  
Aarhus Universitet

Niklas Luhmann, *Sociale systemer. Grundrids til en almen teori*, på dansk ved John Cederstrøm, Nils Mortensen og Jens Rasmussen, København: Hans Reitzels Forlag, 2000, 568 s., kr. 425,00.

Til sociologen Niklas Luhmanns 60 års fødselsdag forfattede en række førende tyske samfundsteoretikere et festskrift med den usædvanlige titel „Theorie als Passion“ (1987). Titlen danner en god indgangsreplik til Luhmanns forfatterskab og hans teoretiske hovedværk *Sociale systemer*, men skal dog læses med en vis portion varsomhed.

Man er på galt spor, hvis man alene tager titlen som henvisning til Luhmanns lidenskab for abstrakt teori. Den henviser i lige så høj grad (om end mere implicit) til hans lidenskab for faktisk samfundsanalyse. Disse to lidenskaber må i Luhmanns tilfælde nødvendigvis følges ad, eller, som han selv en smule poetisk formulerer det, er vejen til det konkrete kun farbar ad omvejen over abstraktionen. Teoriens evne til at skabe distance er således det, der overhovedet gør iagttagelse (og indlevelse) mulig. Og man kan se en rød tråd af kontinuerlige skift mellem teoretisk reserverthed (disinteresse) og lidenskabelig interesse for samfundets detaljerigdom løbe gennem hele Luhmanns forfatterskab. Med disse skift søger han at praktisere, hvad han i forordet til *Sociale systemer* formulerer som rettesnor for sociologien, nemlig at bevare sin relation til virkeligheden uden at lade sig dupere af denne.

I *Sociale systemer* er den røde tråd en konstant veksel mellem overordnet teoretisk begrebsudvikling og detaljeret eksemplificering. Selvom Luhmann vier bogen til det abstrakte forehavende at smede et universelt teori-arsenal til brug